

A Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Középiskola

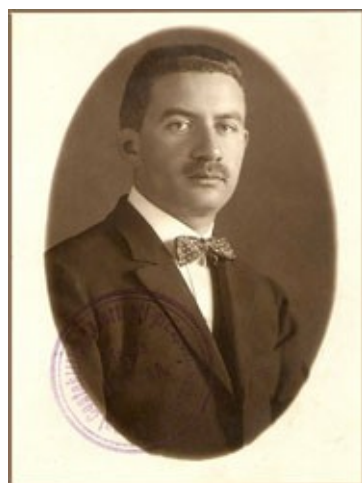
Alapítástörténet

A szatmárnémeti Status quo ante hitközség főbbijának, dr. Jordán Sándornak a kezdeményezésére 1910-ben Szatmárnémetiben nyílt meg Magyarországon az első héber nyelvű óvoda. Ugyancsak ez a hitközség kezdeményezte a harmincas években egy zsidó középiskola felállítását, de „a román megszállás idején ez nem volt keresztülvihető” írja Róna Sándor¹ a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola igazgatója az 1941/1942. tanévről szóló évkönyvben².

1940 őszén dr. Hunwald Izidor, volt iskolaszéki elnök, dr. Katz Izsó tényleges iskolaszéki elnök és dr. Fischer Sámuel vette kezébe az iskolaalapítás ügyét már 1940 őszén, a magyarok visszajövetelét követő hetekben. Míg Nagyváradon sikerült már 1940 őszén beindítani a Zsidó Líceumot (diákja volt Harag György későbbi rendező), addig Szatmárnémetiben csak a következő ősztől.

Az 1941 – 1942-es tanévre kérték a Vallás és Közoktatási Minisztériumtól az engedélyt egy négyosztályos koedukációs polgári iskola felállítására. Az iskola legfőbb felettes hatósága a magyar királyi Vallás és Közoktatási Minisztérium, élén dr. Hóman Bálint miniszterrel, és dr. Szily Kálmánnal a középfokú iskolák csoportfőnökével. Az iskola anyagi ügyeit a Status quo ante izraelita hitközség polgári iskolaszéke intézte dr. Katz Izsó elnök és Princz Frigyes alelnök vezetésével. A tizennégy tagú iskolaszékben (dr. Borgida József, dr. Fekete Samu, dr. Fejes Lajos, dr. Fischer Sámuel, Gál Jenő, Gáspár Ede, dr. Guttman Béla, Kertész Antal, dr. Princz Aladár, dr. Rácz László, dr. Rosenfeld Andor, Schwartz Emanuel, Steiner József, Weisz Jenő) hivatalból foglalt helyet dr. Friedmann Árpád hitközségi elnök, Hirsch Sándor hitközségi alelnök, Róna Sándor iskolaigazgató és Schwarz Zoltán hitközségi főgondnok.

Igaz, hogy a hitközség teljes tagsága erőfeszítéseket tett az iskola létrehozására, mégis dr. Hunwald Izidor nevét fontos kiemelni, aki hajlott kora ellenére szervezett, intézkedett, harcolt az ügy érdekében. Princz Ármin, a Status quo ante hitközség díszelnöke, jelentős anyagi támogatásából, 3.000 pengőből, sikerült felszerelni a fizikai, vegytani és földrajzi szertárat.

¹ Róna Sándor Sámuel tanár 1894. március 18-án született Csengerben, és Auschwitzban halt meg 1945. április 5-én.

² A Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola Évkönyve az 1941-42 tanévről. Szerkesztette Róna Sándor, Szatmárnémeti Weisz Sándor könyvnyomdája, 1942.

1941. szeptember 15-én Róna Sándor, a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola igazgatója iskola-és évadnyitó beszédéből idézzük, amelyből fogalmat alkothatunk a vezető szakmai hitvallásáról „Meg kell találni az utat, amely a hitet és a tudományos világfelfogást egymáshoz vezeti. Ne legyen a vallás a műveletlenek vagy az egyoldalú képzettséggel bírók kizárólagos birtoka, hanem legyen az kincse a művelteknek is.” A gondolat folytatásaképpen Róna igazgató hangsúlyozta „Ez az iskola utóda akar lenni szent elődjének, a templomnak, Isten házának. Temploma akar maradni a szépnek, nemesnek, becsületességnek, erkölcsnek, tisztességnek.”

Az iskola tanári karát helyi erőkből nem tudták kiállítani, ezért található a nevek között több más városból hozott pedagógus. A szakmai felkészültség mellett válogatási szempont volt az is, hogy fiatal, munkabíró, hivatásába szerelmes tanerők legyenek, akik előtt a tanulni és tanítani elv szent.

Elkezdődik az 1941 – 1942. tanév

Ha nem is megfelelő, de jobb híján a legalkalmasabb épület az Eötvös utca 20. szám alatt működő cionista szervezet székháza volt. Kialakították a szükséges osztálytermet, tanári szobát, szertár-és könyvtárhelyiségeket és imatermet. A beiratkozásra júliusban és szeptemberben került sor. Az épület tatarozása, festése után elkezdődött a tanítás szeptember 12-én az elsősök részére. A felvételi vizsgák után az egyes osztályok létszáma következőképpen alakult:

I. év: 57 tanuló, II. év: 41 növendék, III. évfolyam: 46 növendék, IV. évfolyam 19 tanuló, ami azt jelenti, hogy 163 tanulóval indult az iskolának. A fiúk és a lányok mind a négy osztályban együttes oktatásban részesültek a fiúiskola tanterve szerint. A tanév folyamán hat növendék teljes tandíjmentességben részesült, három növendék pedig tandíjkezdményben.

Annak ellenére, hogy az iskola fenntartója a Status quo ante hitközség, Fried Jehuda visszaemlékező szerint, ortodox zsidók is beírták gyermekeiket ebbe az intézménybe. Meglepően kevés azoknak a diákoknak a száma, akik a Várdomb utcában működő Zsidó Polgári Elemi és Általános Iskola elvégzése után itt a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári (Közép) Iskolában folytatták tanulmányaikat. Csak Weisz Rozália, Rottenberger Boriska, Lebovics Ernő, Rosenfeld Ottó nevével találkozhatunk mindkét oktatási intézmény – ma már igen hiányos – nyilvántartásában.

Az igen szerény létszámú, tízfős, tanári kar nagyobb részét kezdőkből állott. Az 1941-1942. iskolai év végére a két fiatal férfi tanárt elvitték munkaszolgálatra. A mostoha politikai és nehéz gazdasági körülmények ellenére az iskola megpróbálta felszabadítani tanulóit a vészkorszak előszeleként dülő megpróbáltatások nyomasztó légköre alul. Kirándulást szerveztek Nagybányára és Felsőbányára. A kirándulási élményekről Wohl Ágnes IV. osztályos tanuló, a későbbi színésznő Koltai Wohl Katalin testvére emlékezik egyes dolgozattal.

Róna Sándor arról is beszámol az 1941-1942-es tanév elemzésekor, hogy céljuk a magyar történelem nagyjait példaképpen állítani a növendékek elé. Teret biztosítottak az oktatásban a „Történelmi igazságszolgáltatásra, az elszakított területek részbeni visszatérésére, más alkalommal pedig nemzeti zászlónk tiszteletére”.

Ma környezetvédelminek neveznénk azokat az osztályfőnöki órákat, amelyeket kirándulásokkal színesítettek, hogy megismertessék és megszeretessék a tanulókkal a környék növényvilágát.

Tornaterem híján a testnevelés oktatása nehézségekbe ütközött. Jó időben az iskola udvarán tartották meg ezeket az órákat. A fiúkat okleveles testnevelési tanár tanította, a lányokat megfelelő tanfolyamot végzett hölgy. A tornaórán tanították a légoltalmi tudnivalókat is.

Az osztályfőnökök feladata volt a szülői ház, azaz szülőlátogatás. Sok esetben derült ki, hogy a diák gyenge előmenetelének a rossz szociális körülmények az okozói. Az osztályfőnökök látogatásáról naplót, a tanulók adatairól személyi lapot vezettek.

A szülők és a tanárok együttműködését segítették a szülői értekezletek. Ezen alkalmakkor az osztályfőnök elméleti előadást tartott (pl. Nevelés és átöröklés, Vallásos nevelés, A szülői ház és az iskola stb.) majd azt követően a hallottakat megbeszélték a szülőkkel.

Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskolában mindég és mindenki óravázlat alapján tanított. A lelkiismeretes munka eredményeképpen összesen 16 tanuló (10%) bizonyult elégtelen felkészültségűnek, osztályismétlőre 4 tanulót (2,5%) utasítottak az 1941/42. tanévben. A negyedik osztály elvégzett növendékek közül 12 tovább akarta folytatni tanulmányait, 10 növendék pedig ipari vagy kereskedelmi pályát választott.

Az iskola fennállásának hároméves története alatt érettségiig csak az itt negyedik (Sugár Ernő osztálya) és harmadik (Kőszegi Illés) osztályt végzők jutottak el. Azok, akik a második évet kezdték a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskolában 1944 júniusában jutottak volna el az érettségire. E helyett a gettó és a haláltábor várt rájuk. Azok a növendékek, akik itt kezdték az első évet (Hajós Veronika osztálya), a harmadik osztályt sem fejezhették be. Az évkönyv nem számol be a negyedikesek érettségi vizsgájának eredményéről.

Tanári kar és egészségügyi személyzet

A szatmárnémeti Status quo ante izraelita hitközség iskolaszéke 1941. augusztus 8-án választotta meg az iskola tanárait próbaszolgálatos segélydíjas minőségben, majd 1942. január 1-től helyettes tanárokká léptették elő őket.

Az iskola igazgatója *Róna Sándor* huszonhatodik esztendeje van a pályán. Német nyelvet és közgazdaságtant tanít összesen heti öt órában. Mint igazgató az iskola gondnoka, a bútorzat és az összes felszerelések őre.

Gábor Magda tanár nevével a következő tanévben találkozunk, mint egy leányosztály osztályfőnökével, akiket a harmadik osztályig visz el.

Hajós Veronika helyettes tanár három éve van a pályán, rajzot, fiú és női kézimunkát, háztartástant tanít. Az I. osztály főnöke. Heti 22 órájából 11 óra rajz, egy osztályfőnöki, a többi kézimunka és háztartástan. Mindezek mellett a kézimunkaszertár őre.

Dr. Herczog Sándor mezőtúri születésű helyettes tanárnak ez az első éve. Hittant és héber nyelvet tanít heti nyolc-nyolc órában. Az istentiszteleteket is ő vezeti. Itt marad Szatmárnémetiben 1944 tavaszáig, az iskola megszüntetéséig. 1944. május 6-án nem utazik haza vagy nem menekül Budapestre, ahol esetleg megmentheti az életét, hanem közös sorsot vállal tanítványaival valamint a helyi zsidókkal és bevonul a gettóba, ahonnan aztán őt is eldeportálják a haláltáborba. Többé nem tér vissza..

1941/42
 Roseufeld Anna IV. o. gimn.
 tanulmányi jutalmul a
 hittanban tanúsított komoly
 szorgalmáért.
 Szatmárnémeti 1942. június 21-én
 Herczog Sándor
 hittanár

Klein Gizella helyettes tanárnak is ez az első éve a pályán. Magyar nyelvet, történelmet, természetrajzot, egészségtant tanít valamint a II. osztály főnöke. Heti 23 órából kilenc magyar, öt történelem, hat természetrajz, két egészségtan és egy osztályfőnöki. Ő az iskola ifjúsági könyvtárának könyvtárosa is.

Köszegi Illésnek is ez az első éve, helyettes tanár. Magyar nyelvet (7 óra), német nyelvet (9 óra) és földrajzot (3 óra) tanít valamint a III. osztály főnöke. Heti 20 óra elfoglaltság mellett az önképzőkör vezetője, tantestületi és iskolaszéki jegyző, a tanári könyvtár őre.

Sugár Ernő helyettes tanár (nem tévesztendő össze Sugár Henrikkel, a Zsidó Polgári Elemi és Általános Iskola igazgatójával), szintén kezdő. Késmárkon született 1914. február 27. Földrajzot (2 óra), mennyiségtant (11 óra), egészségtant (2 óra), testgyakorlást (5 óra) tanít heti 21 órában, és a IV. osztály főnöke. Sugár Ernő a sportkör vezetője és a földrajzszertár őre. 1942. április 28-án behívták katonai szolgálatra, ami egyenlő volt a munkaszolgálattal. A 104/6-os munkaszolgálatos egységhez került. Elefánt Gyuri hívja fel a figyelmünket a Magyar Holokauszt Kutató Központ adataira, ahonnan megtudjuk, hogy a 30 éves Sugár Ernő mintegy félévet élt még, 1942. október 19-én Ukrajnában, Krimicskiben elhunyt.

Szűcs Lajos helyettes tanár már hatodik éve van a pályán. Földrajz (5 óra), mennyiségtan (4 óra), természettan (3 óra), vegytan (3 óra), mezőgazdaságtan (4 óra) mellett

ő az iskola titkára, a természettani és vegytan szertár őre. Heti 19 órát teljesít. 1942. május 27-én katonai szolgálatra, azaz kényszermunkára vitték.

Dr. Steuer Ivánné Heves Mária óraadó tanár 13. éve van a pályán, történelmet (3 óra) és román nyelvet (8 óra) tanít. Heti 11 óra mellett az Ortodox Izraelita elemi népiskola kinevezett tanítója.

Korai Borbála óraadó tanár testgyakorlást tanított heti 4 órában, a II. és IV. osztályban. Más feladatköre nem volt.

Wald József óraadó tanár heti négy órában éneket tanított és ő volt az egyházi énekkar vezetője. Ő volt a Status Quo ante zsinagóga főkántora.

Később került a tanári karba *Klein Hajnalka*. Róla a helyi újság egyik cikke által szereztünk tudomást. „Klein Hajnal polgári iskolai tanárnő, aki a helybeli zsidó iskolában tanított, és húga Klein Erzsébet a zsidótáborba való szállítás alól akarták magukat kivonni. Mindketten ellátták magukat hamis tartalmú iratokkal s a fennálló tilalom dacára önkényesen elhagyták lakásukat s a városban bujkáltak. A két zsidónőt a rendőrség leleplezte, őrizetbe vették őket és megindult ellenük az eljárás. A rendőri büntetőbíró a fennálló rendelkezések megszegése miatt, valamint azért, hogy sem a megkülönböztető jelvényt nem viselték, sem pedig a lakásukban nem, tartózkodtak, 180-180 napi elzárásra ítélte.” Kimondatlanul is tudjuk, hogy az ítéletet nem szenvedte végig Klein Hajnalka tanárnő. Az Auschwitzba induló szerelvények egyik marhavagonjában érkezett a halálgyárba, de életben maradt. Az ő feljegyzéséből ismerjük a cikkünkhöz mellékelte fényképen látható tanárok neveit.

Grünhut Márta tanárnőről ugyancsak Klein Hajnalka leveléből szereztünk tudomást. Ebben a tanévben még ő sem tanított. Közülük csupán Klein Gizella, Grünhut Márta, Gábor Magda és Klein Hajnalka tért haza Auschwitzból.

Két iskolaorvos vigyázott a tanulók egészségére: dr. Fejes László és dr. Stern Móric, utóbbi a nagy író Kaczér Illés testvére. Az iskolának két szemorvosa is volt, dr. Fekete Samu a Zsidó Kórház igazgató-főorvosa valamint dr. Roózné Kaszriel Blanka. Két fogorvos teljesített szolgálatot az iskolában: dr. Görög Miksa és dr. Mayer Márton.

Tantárgyak heti elosztásban

A tanuló beíratásakor a személyi adatok mellett kérték a diák anyanyelvének megjelölését. Kivétel nélkül, mindenki a magyar nyelvet tüntette fel anyanyelvként.

Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskolában az 1941 – 1942. tanévben alábbi 17 tantárgyat tanították: egészségtan, ének, földrajz, háztartási és nevelési ismeretek, héber, hittan, kézimunka, közgazdaságtan, magyar nyelv, mennyiségtan, mezőgazdaságtan, német nyelv, növénytan és állattan, rajz, román nyelv, természetrajz, testgyakorlás, történelem, vegytan és ásványtan.

I. osztály: rajz 3 óra, hittan 2 óra, héber nyelv 2 óra, magyar nyelv és irodalom 5 óra, természetrajz 3 óra, német nyelv 3 óra, földrajz 3 óra, mennyiségtan 4 óra, mezőgazdaság 1 óra, román nyelv 2 óra, testgyakorlás 2 óra, ének 1 óra, kézimunka 2. Tehát az első osztályban, ami ma a IX. osztálynak felel meg, 13 tantárgyat tanítottak, és ezek mellett volt heti 1 osztályfőnöki is, azaz heti 34 órája volt az osztálynak.

II. osztály: mezőgazdaságtan 1 óra, román 2 óra, ének 1 óra, rajz 3 óra, kézimunka 2 óra, hittan 2 óra, héber nyelv 2 óra, magyar nyelv 4 óra, történelem 2 óra, természetrajz 3 óra, német nyelv 3 óra, földrajz 2 óra, mennyiségtan 4 óra, testgyakorlás 3 óra. A II. osztályban 14 tantárgy mellé jött még a heti egy osztályfőnöki, ami azt jelenti, hogy heti 35 órája volt az osztálynak.

III. osztály: rajz 3 óra, hittan 2 óra, héber nyelv 2 óra, kézimunka 2 óra, magyar nyelv 4 óra, német nyelv 3 óra, földrajz 3 óra, mennyiségtan 4 óra, természettan 3 óra, mezőgazdaság 1 óra, történelem 2 óra, román nyelv 2 óra, ének 1 óra, testgyakorlás 2 óra, osztályfőnöki 1 óra. A heti 35 óra 15 tárgy között oszlott meg.

IV. osztály: ének 1 óra, testgyakorlás 2 óra, mezőgazdaság 1 óra, vegytan 3 óra, földrajz 2 óra, testgyakorlás 2 óra, egészségtan 2 óra, mennyiségtan 3 óra, magyar nyelv 3 óra, történelem 3 óra, hittan 2 óra, héber nyelv 2 óra, háztartástan 2, kézimunka 3 óra. rajz 2 óra, német nyelv 3 óra, közgazdaságtan 2 óra. Összesen 17 tárgyat tanult az érettségiző osztály, az osztályfőnökkel együtt heti 39 órában.

A zsidó önismeretért

Módszertani értekezleteken képezték a tanárokat, megbeszélték a tanulmányi ügyeket. Mivel a tanulók nagy része ebben az évben került először magyar nyelvű iskolába, külön módszertani és foglalkozási feladat volt a magyar helyesírás és fogalmazás oktatása, annak ellenére, hogy a magyart vallották anyanyelvüknek az iskola növendékei. Az igazgató és a tanárok rendszeresen látogatták egymás óráit és megfigyeléseiket megosztották a kollegákkal. Több alkalommal szerveztek a szaktanárok diákjaik részére tantárgyuk alaposabb elmélyítése céljából szaktárgyi kirándulást óráik keretében.

„Minden iskola létalapja a hit, amellyel a gyermek lelkét felvértezik, hogy az iskola padjaiból kikerülve, megállhassa helyét az élet minden járható és járhatatlan ösvényén. Minden erőnkkel azon voltunk, hogy a ránk bízott gyermekeket öntudatos, egyenes lelkű, igaz hittel telített, egészséges gondolkodású, művelt zsidókká neveljük. Ennek elérésére, őseinkre való kegyeletes visszaemlékezésből megszentelt hagyományainkat a gyermekek lelkébe égettük szemléleti úton. Istentiszteleteket rendeztünk hétről-hétre szombaton délelőttönként a muszáf-ima³ keretében, amelyeken mind a fiúk, mind a leánytanulók teljes számmal vettek részt. Az istentiszteletet diákjaink végezték. Előimádkoztak diákkórus kíséretében, a Tórából ők egyedül olvasták fel a heti szakaszt az ősi dallammal és minden szakaszból magyarázatot tartottak.” írja az iskola igazgatója Róna Sándor. A beszámolóból azt is megtudjuk, hogy Lebovics Ernő, Preisler Arnold, Rosenfeld Ottó, Schwartz László Herz Ernő, Grünfeld Zoltán, Iszakovits Viktor tűnt ki ebben a tevékenységben.

A zsidó öntudat elmélyítése céljából ünnepélyeket, megemlékezéseket tartottak, hogy a tanuló ifjúság megismerje a nagy elődöket, héber dalokat énekeltek, gyakorolták a héber nyelvet. Chanuka⁴ alkalmával és a fák ünnepén⁵ a Status quo ante zsinagógában vagy a hitközség tanácstermében gyűltek össze és a fiatalok színvonalas előadásokat rendeztek. Tavasszal, szombaton délutánonként megrendezték a „harmadik lakomát”⁶ amelyen a diákok héber dalokat énekeltek és tóramagyarázatokkal emelték a találkozók színvonalát. A leánytanulók számára megrendezték a „szombati örömet” (óneg sabbat)⁷.

Műveltségi és tudományos vetélkedőket is szerveztek a tanulóifjúság részére. Néhány példa: Steiberger Magda nyerte a „Mi tartotta fenn a zsidóságot évezredek át?” című pályázatot. Iszakovits Viktor a Legszebb imáink vetélkedőn került ki győztesen. Lichtmann Éva III. gimnazista a Mózes élete vetélkedőn szerepelt jól. A héber nyelvismeretet fejlesztő

³ Toldalék vagy többlet (muszáf) ima, térdet hajtának és leborulnak bizonyos részekenél. Szokás papírt teríteni ilyenkor a zsinagóga kövezetére, padlózatára.

⁴ Chanuka, az örömnépek közé tartozik. Kiszlév hó 25-től nyolc napig tart. Az avatás, az újraszentelés ünnepe. Külső jele a gyertyagyújtás, mely az első nap egy gyertyával kezdődik, és naponta eggyel szaporodik az égő gyertyák száma.

⁵ Fák ünnepe, ezen a napon dől el, melyik fa fog fejlődni, nőni, dús gyümölcsöt hozni, és melyik sorvad, fonnyad el, melyiket tépi ki a vihar. Fő jellemzője az a kedves szokás, hogy ezen a napon minél több gyümölcsöt fogyasztanak.

⁶ Utalás Eszter könyvére, amikor „Uralkodása harmadik évében lakomát szerze minden fejedelmének és szolgálóinak: Persia és Média hatalmasai, főemberei és a tartományok fejedelmei előtte valának.”

⁷ Oneg Sábbát Szombat öröme, így nevezik a falatozással egybekötött szombat délutáni összejevetelt, ahol jámbor zsidók bibliai szövegeket szoktak értelmezni, vallásos dalokat énekelni.

vetélkedőt Rosenfeld Ottó nyerte meg. Szavalóversenyt is rendeztek, ahol Salamon Zsuzsanna és Iszakovits Viktor aratott babérokat.

Jótekonysági tevékenységek

Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola bekapcsolódott a Vöröskereszt jótekonysági tevékenységeibe, igazolva ezzel is a keresztényekkel való együttműködési hajlamot. Két ízben rendeztek gyűjtést, amikor 34 P, illetve 63 P 50 fillér gyűlt össze. Szerveztek gyűjtést zsidók részére is volt, ekkor 108 P 50 fillért adományoztak az iskola növendékei. Sikeres volt a szegények számára szervezett ruhagyűjtés is.

Iskolai rendezvények az 1941 – 1942. tanévben

1941. szeptember 15-én az iskola- és évnyitó ünnepség a Hiszekegy elimádkozásával kezdődött, majd Róna Sándor igazgató ünnepi beszéde után a Himnusz következett és elvonulás a nemzeti zászló előtt. Október 6-án az aradi vértanúk emlékünnepén Tóth Kálmán és Ábrányi Emil versei mellett ünnepi beszéd és a Himnusz hangzott el. December 6-án a kormányzó névnapját ünnepelték meg. 1942. március 15-én Tóth Kálmán, Petőfi Sándor, Kiss József versei mellett elhangzott a Hiszekegy és a Himnusz. Az iskolai évet 1942. június 21-én zárták zenés irodalmi összeállítás

Jutalmazások az 1941 – 1942. tanévben

Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola tanárai tudták, hogy fontos serkentő hatása van a jutalmazásnak. Chanuka alkalmával pénzjutalomban részesítették az istentiszteleteken való buzgó működőket (Lebovics Ernő, Preisler Arnold, Rosenfeld Ottó, Iszakovits Viktor), jutalmazták a hittanban tanúsított kiváló előmenetelt (Hochteil Edit, Schimmer Tibor, Lövensohn Rozália, Steinberger Dezső), évvárón a jó tanulmányi eredményeket (Hochteil Edit, Grosz Mária, Rosenfeld Erzsébet, Stern Ibolya, Ziemlichmann Ottó, Lövensohn Rozália, Jungreis Endre, Steinberger Dezső), és a magyar nyelvben tanúsított jó előmenetelt (Lövensohn Rozália, Salamon Zsuzsanna, Szüszmann Éva, Iszakovits Viktor).

Hasonló célokat elérő 46 tanulót könyvjutalomban részesítették, ők pedig a következők voltak: Berger Gizella, Csendes Iván, Fichs Zsuzsanna, Friedmann István, Fuchs Zsuzsa, Gáspár Judit, Glück Erna, Goldstein Sarolta, Grosz Mária, Groszmann Mihály, Herz Ernő, Hochteil Edit, Iszakovits Viktor, Izsák Klára, Jungreis Endre, Katz Katalin, Klein György, Kun Judit, Lébi László, Lichtmann Éva, Lövensohn Rozália, Markovics Ottó, Markovits Etelka, Moldován Tibor, Preisler Arnold, Rosenfeld Erzsébet, Rosenfeld Ottó, Róth Katalin, Rothbart József, Rottenberg Boriska, Salamon Zsigmond, Salamon Zsuzsanna, Schvartz Gabriella, Schvartz László, Steinberger Dezső, Steinberger Magda, Stern Ibolya, Szamet Ibolya, Szamet Klára, Szüszmann Éva, Treppet Tibor, Weisz Róza, Wieder Róza, Wohl Ágnes, Ziemlichmann Ottó, Zuckermann Éva.

Könyvtárak és szertárak

Az iskolának két könyvtára volt: Tanári könyvtár és Ifjúsági könyvtár.

A tanári könyvtár 151 kötetét 474 P 30 fillér értékkel leltározták fel. Az erre szükséges összeget a város tizenhárom zsidó adományozójától gyűjtötték össze (Bányász Lajos, Beer Miklós, Gáspár Judit tanuló, Herz Sándor, Hirsch Sándor, Hunwald Izidor, Kalocsai László, Kertész Ferenc, Klein Gizella tanár, Pricz Tibor, Steiner József, dr. Steuer Imre, Vági Gábor). A tanításhoz legszükségesebb könyveket, a Szegedi Gyakorló Polgári Iskola kiadványait, maguk a tanárok vásárolták meg. Két pedagógiai folyóiratra fizettek elő a könyvtár részére: a Cselekvés iskolájára és az Országos Polgári Iskolai Tanáregyesületi Közlönyre.

Az ifjúsági könyvtár 470 kötete 826 P 04 fillér leltárértéket képviselt. Ebben az esetben is csak az adományozók nagylelkű támogatására számíthattak. Volt, aki pénzádománnyal mások könyvadománnyal segítették az ifjúsági könyvtár létrejöttét. Külön nyilvántartást vezettek a diákadományozók névsoráról (Bernát Ágnes, Bernát Éva, Diamantstein Ágnes, Feldmann Imre, Fried Gábor, Gáspár Judit, Guttmann Kató, Jónás Médy, Lichtmann Éva, Róna Ervin, Róna Viktor, Salamon Helén, Salamon Zsigmond, Steiner Vera, Steiner Lia, Ungár Herman) és külön nyilvántartás készült a felnőtt adományozókról (Adler Endre, Bányász Sándor, Biró Albert, dr. Guttmann Béla, dr. Herczog Sándor, Hercz Sándor, Hirsch Sándor, dr. Hunwald Izidor, Huszár Aladár, Kalocsai László, Kertész Erzsébet, Kertész Ferenc, Klein Gizella, Princz Tibor, Princz Miklós, Pollák Sándor, Reiter Pálné, Rosenberg Erzsébet).

Az iskolának öt szertára volt. Mind az öt felállításának anyagi támogatója Princz Ármin 3.000 pengős adományából jött létre, ezek pedig a következők: történelmi és földrajzi szertár, állománya 13 drb., mennyiségügyi szertár, állománya 6 drb., természetrajzi szertár állománya 37 drb., fizikai szertár, állománya 50 drb., vegytani szertár állománya 61 drb.

Önképzőkör, ifjúsági egyesület

A Kiss József önképzőkörnek csak a III. és IV. osztályos tanulók lehettek tagjai. A kör 1941. november 16-án alakult. Névadójának megválasztása, mintha ennek az iskolának a szellemiségi mozgásirányát is megjelölné. Kiss József (Mezőcsát, 1843. november 30. – Budapest, 1921. december 31.) az egyik legnagyobb magyar-zsidó költő, példaképpen állt a diákság előtt. Már az alakuláskor Kiss József élete és költészete címmel a kör elnöke Wohl Ágnes tartott előadást. A továbbiakban a Kiss József önképzőkör vezetőség így alakult: alelnök: Fuchs Zsuzsanna IV. o. t., főjegyző Grosszmann Mihály IV. o. t., jegyző Steinberger Magda III. o. t., titkár: Schwarcz László III. o. t., pénztáros Grosz Éva III. o. t., ellenőr Iszakovits Viktor IV. o. t. Az 1941-1942-es tanévben összesen tíz ülést tartott az önképzőkör. Jeligével ellátott pályázatokat is tűztek ki, mint Arany János világfelfogása, máskor Korunk regényirodalma címmel. Önálló irodalmi alkotásokra serkető pályázatok is voltak, mint vers- vagy novellapályázat.

1942. február 27-én megalakult az iskola sportköre. Eleinte Sugár Ernő vezette, miután munkaszolgálatra vitték dr. Herczog Sándor vette át előde feladatait. Szakosztályonként un. kapitányok vezették a sportkört melynek elnöke Lébi László, alelnöke Schwarcz László, titkára Iszakovits Viktor volt. A labdarúgás kapitánya: Jungreis Ede, a sakkör kapitánya Grosszmann Mihály, asztalitenisz kapitánya Schwarcz Jenő. Az iskola sakkversenyét Jungreis Ede, az asztalitenisz versenyt Jager József nyerte. A sakkversenyeken tűnik fel Berkó György III. osztályos tanuló, később színész, aki korosztálya sakkversenyét versenyt nyerte meg.

A Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola harmadik, egyben utolsó, tanéve 1943 – 1944

Az iskola hároméves történetének középső, 1942-1943. tanévéről eddig nem találtunk adatokat. Sok tekintetben kárpótol az 1943 – 1944. befejezetlen tanév anyakönyve. A tantárgyakról, a tanári karról már írtunk. A fentiek kiegészítéseképpen szögezzük le, hogy ebben a tanévben Gábor Magda tanárnő a III., leányosztály osztályfőnöke, míg Kőszegi Illés a negyedik osztály főnöke. A tanulók anyanyelveként ebben a tanévben is, kivétel nélkül, mindenki a magyar nyelvet jegyeztette be.

Általában elmondható, hogy ebben a tanévben is nagy létszámú osztályokkal dolgoztak a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskolában. A **III. fiú-lány osztályban** 58 növendéket zsúfoltak egy osztályba, ahol 35:23 volt a számarány a lányok

javára. Ebben az osztályban három apa rendelkezett felsőoktatási képzéssel: dr. Mayer Márton fogorvos, dr. Izsák József orvos és dr. Rosenfeld Andor ügyvéd, a többi szülő kereskedelemben vagy iparban kereste kenyerét.

A III. leányosztály

Változás és újdonság az első tanévhez képest, hogy a koedukációs iskolában csupa lányból kiállított osztályt is létrehoztak. A tanulók többsége helybeli családok leányai, de voltak Aranyosmeggyesről, Bogdándról, Csengerből, Erdődről, Felsőbányáról, Felsőronárol, Gyergyószentmiklósról, Halmiból, Máramarosszigetről, Margittáról, Misztótfaluból, Nagypeleskéről, Patóházáról, Szilágy megyei Szentmiklósról, Zsibórol, valamint a Jáva szigeti Soerabaya- i születésű diáklány is. Ami a szülők szakmáját illeti, hasonló a már fent említettekhez. Egy ügyvéd, egy tanító kivételével a szülők iparos-kereskedő családok voltak.

Amikor utánanézzünk annak, hogy az osztály tanulói az előző években melyik iskolából kerültek a zsidó gimnáziumba, kiderül, hogy a helyiek többsége már az első évtől itt tanult, mások pedig Aranyosmeggyesen, Mátészalkán, Máramarosszigeten, Misztótfaluban a helyi m. kir. Állami Iskolában vagy Népiskolában kezdték iskolai tanulmányaikat. Egy kivétel mégis volt, Königstein Edit, aki a Nagyváradai Ortodox Izraelita Gimnáziumból jött át Szatmárnémetibe.

Létszáma szerint nagyon nagy osztály volt a Gábor Magda tanárnő III. osztálya. Ötvennégy (54) tanuló, illetve szüleik igényelték, hogy gyermekük a Szatmárnémeti Koedukációs Izraelita Iskola tanulója legyen.

Szemben a harmadik leányosztállyal a **II. osztály** tényleg fiú-lány összeállítást mutat. Az osztály 47 tanulójából 11 leány és 36 fiú volt.

Felnőttképzés is folyt a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola padjaiban. Ez a különlegesség még erőteljesebb hangsúlyt kap, amikor felfedezzük, hogy az

egyik **negyedik osztály** csupán hét tanulóból állt, közülük pedig hatan rabbik és alrabbik valamint egy hölgy is volt, eleget téve ezzel a koedukációs elvárásnak. A hat rabbi között Szatmárnémetiben tevékenykedő egy sem volt. Berettyószéplakról, Désről, Máramarosszigetről, Nagysomkútról, Szilágysomlyóból érkeztek a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskolába. Az anyakönyv bejegyzése szerint az előző években is itt tanulhattak, vagy itt egészítették ki jesivában kapott képzésüket. Középiskolai tanulmányaikat magánvizsgák keretében fejezték be.

Dolgozatunk mellékleteként csatoljuk az 1943 – 1944. tanév néhány osztályának névsorát.

Drámai vég

A Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola első évfolyamának növendékei úgy gondolták, hogy a negyedik év befejezése után érettségiznek, aztán ki-ki elindul a maga útján felső iskolákba vagy szakmát tanul. Az iskola azonban csak három évig működött. Az 1941/42. tanév után újabb első osztállyal gazdagodva lezajlott az 1942/43-as iskolai év is. A következő, egyben az iskola utolsó tanéve az 1943/1944-es a deportálás miatt nem fejeződhetett be. A Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskolában azok a diákok, akik 1941 őszén itt kezdték a tanulást, a harmadévet nem fejezhették be, mert 1944. május 6-án elkezdődött Szatmárnémetiben a zsidók gettóba hurcolása. A diákság családjával együtt, a tanári kar a deportálás áldozatává vált.

Ma már aligha tudják, hogy valamikor ebben a városban három évig létezett egy zsidó középiskola az Eötvös utca 20. számú épületben. Két iskolai évfolyam juthatott el az érettségiig. Aztán az 1943/44-es tanévben első, másod, harmad és negyedéves gyermekek kabátjára feltűztették a sárga csillagot, májusban behajtották őket a gettó területére, aztán a hónap végén és június első napjaiban haláltáborba hurcolták a 14-18 éves gyermekeket. Ilyen embertelen, kereszténytelen módon fejezték be a gyilkosok a Szatmárnémeti Izraelita Koedukációs Polgári Iskola történetét.

Csirák Csaba